

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 74 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 74 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SEYFÜDDİN EL-ÂMİDİ'NİN (631/1233) HADİŐÇİLİĐİ -HZ. MUHAMMED'İN NÜBÜVVETİNİN İSPATI BÖLÜMÜNDEKİ HADİŐLER ÖRNEĞİNDE-

SEYFUDDIN AL-AMIDI'S (631/1233) HADITH THAT IS PROFESSION - IN THE EXAMPLE OF
HADITHS THAT IN THE DEPARTMENT OF PROOF OF HZ MUHAMMAD'S PROPHECY-

İsa AKALIN*

Öz

el-Âmidî olarak meşhur olan Seyfüddin Ali b. Muhammed el-Âmidî 551/1156'da Diyarbekir'de dünyaya gelmiş ve 631/1233'de Dımaşk'da vefat etmiştir. el-Âmidî kelâm, fıkıh usulü, felsefe ve mantık alanlarında kaleme aldığı kitaplarla tanınmaktadır. el-Âmidî'nin *Ebkârü'l-Efkâr fi Usûli'd-Dîn* adlı kitabı kelâm ilmine dair önemli bir kitaptır. el-Âmidî, hadîs ve sünnetle ilgili metodolojik anlayışını *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm* adlı fıkıh usulü kitabının "Sünnet" başlığı altında ortaya koymuştur.

el-Âmidî, *Ebkârü'l-Efkâr* adlı kelâm kitabının 'Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin İspatı' başlığı altında Kur'ân-ı Kerim'i, aklı delilleri, mücizeleri, sıraladıktan sonra hissî mücizeleri açıklarken hadislerden de örnekler vermektedir. el-Âmidî, bu bölümde delil olarak sunduğu hadislere dair usûl değerlendirmeleri yapmamakla beraber; kullandığı hadislerin bulunduğu kaynaklar ve hadislerin sıhhat dereceleri hadîsçiliğini ve hadîs anlayışını ortaya koymada önemli ipuçları barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: el-Âmidî, Ebkârü'l-Efkâr, Hz. Muhammed, Mücize, Hadîs.

Abstract

Al-Âmidî is known as Seyfüddin Ali b. Muhammad al-Amidi was born in Diyarbekir in 551/1156 and died in 631/1233 in Damascus. Al-Âmidî is known for his works in kalam, fiqh method, philosophy and logic fields. Al-Âmidî's book *Ebkârü'l-Efkâr fi Usûli'd-Dîn* is an important and voluminous work on the wisdom of kalâm. Al-Âmidî put forward his methodological conception of hadith and tradition under the heading of "Sunnah" of the fiqh method of al-ihkâm fi Usûl al-Ahkâm. Al-Âmidî, *Ebkârü'l-Efkâr fi Usûli'd-Dîn*, the book of kalam, under the title of 'proof of Hz Muhammad's prophecy', he gives examples of rhetorical proofs, miracles, Qur'ân, sensational miracles, and traditions when he explains, too.

Keywords: Al-Âmidî, Ebkârü'l-Efkâr, Hz Muhammad, Miracle, Hadith.

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-1421-3503, isaakalin@akdeniz.edu.tr.

Giriş

551/1156'da Âmid (Diyarbakir)'de doğan Seyfüddin el-Âmidî, ilk eğitimini Âmid'de yaptıktan sonra ilim Bağdat'a gitmiş ve Hanbelî âlim İbnü'l-Mennî'den fıkıh, cedel ve münazara âdâbı; büyük hadis bilgini İbn Şâtil'den hadis dersleri almış; Bağdat'ın Kerh yakasındaki Hristiyan ve Yahudi bilginlerden felsefe ve mantık okumuştur. Hanbelî iken Şâfiî mezhebine geçen Âmidî'nin felsefe öğrenmesini hoş karşılamayan Şâfiî fakihlerinin, Seyfüddin el-Âmidî'nin inancının bozulduğunu iddia etmeleri üzerine el-Âmidî, Dımaşk'a gidip çalışmalarına orada devam etmiştir. Seyfüddin el-Âmidî, bu çalışmalarının sonunda kelâm, felsefe ve fıkıh usulü ilim dallarında devrinin önemli isimleri arasında yer almıştır. Aynı yıl Mısır'a gidip Nâsriyye Medresesi'nde müderrisliğe başlamış ve Zâfir Camii'nde dersler okutmuştur. Mısır fakihlerinin de onu itikadının bozuk olduğu ve zararlı felsefî fikirleri yaymaya çalışmakla itham ederek katline fetva vermeleri üzerine Hama'ya kaçan Âmidî, Eyyûbî hükümdarı Muhammed b. el-Melikü'l-Muzaffer'in himayesine girmiştir. İki yıl sonra el-Melikü'l-Muazzam Şerefeddin İsâ'nın daveti üzerine Dımaşk'a giderek Aziziye Medresesi'nde on yıl kadar müderrislik yapmıştır. Ancak el-Âmidî'nin, el-Melikü'l-Eşref'in o sıralarda işgal ettiği Diyarbakir'in eski hükümdarı ile gizlice mektuplaştığı ileriye sürülerek müderrislikten azledilmiştir. Daha sonra evine çekilip münzevi bir hayat yaşamaya başlayan Seyfüddin el-Âmidî, 4 Safer 631 (9 Kasım 1233) tarihinde vefat etmiş ve Dımaşk'de defnedilmiştir (Yüksel, 1991, 57).

Kelâm, fıkıh usulü, felsefe ve mantık alanlarında kaleme aldığı eserlerle tanınan el-Âmidî'nin başlıca eserleri *Ebkârü'l-Efkâr fî Usûli'd-Dîn*, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, *Keşfü't-Temvîhât*'tır.

el-Âmidî'nin meşhur hocaları arasında İbnü'l-Mennî (ö. 583/1187), İbn Şâtil, es-Sedid es-Selemaî (ö. 574/1178); öğrencileri arasında ise İbn Ebî Useybî'a (ö. 668/1270), İzz b. Abdisselâm (ö. 660/1262), Ebû Şâme el-Makdisî (ö. 665/1266) sayılabilir (Yüksel, 1991, 58).

1. el-Âmidî ve Mûcize

Mûcize, el-Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) tarifiyle; "peygamberin elinde zühur eden ve bir benzeri öğrenme yoluyla oluşturulamayan olay"dır (Mâtürîdî, 1423/2003, 289-290). Kelâmcılar mûcizeyi, mûcizelerin idrak edilmeleri yönüyle; hissî mûcizeler, haberî mûcizeler ve akli mûcizeler olarak üç kısımda almaktadırlar. Yine kelâmcılar mûcizeyi, amaçları yönüyle; hidayet mûcizeleri, yardım mûcizeleri ve helâk mûcizeleri olarak üç kısımda almaktadırlar. Hissî mûcizeler, duyu organlarınca fark edilebilen olağanüstü olaylardır. Bu olağanüstü olaylara tabiatla ilgileri nedeniyle "kevnî mûcizeler" de denmektedir (Topaloğlu, Yavuz, Çelebi, 1998, 176 vd.).

Hz. Muhammed'in -sallallahu aleyhi ve sellem- Kur'an-ı Kerim dışında mûcizeleri olup olmadığı konusunda farklı görüşler öne sürenler olmuşsa da İslâm bilginlerinin kâhir ekseriyeti Hz. Muhammed'e -sallallahu aleyhi ve sellem- hissî / duyularla algılanan olağanüstü hallerin verildiği fikrini benimsemektedirler.

Hz. Muhammed'in -sallallahu aleyhi ve sellem- nübüvvetinin ve risâletinin ispatı amacıyla *Delâilü'n-Nübüvve* ve *A'lâmü'n-Nübüvve* adlarıyla çok sayıda kitap hazırlanmıştır. Bu tür eserlerde çoğunlukla hissî / duyularla algılanan mûcizelerin anlatıldığı hadisler / rivayetler bulunmaktadır.

"İsbâtü Risaleti Muhammed" -sallallahu aleyhi ve sellem- konusunda özellikle hissî / duyularla algılanan olağanüstü hallerin "mûcize" olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı konusu da özellikle modern dönem kelâmcıları ve İslâm tarihçileri arasında hararetle konuşulmuştur.

Özellikle pozitivizm sonrası dönemde Doğu araştırmacıları ve bunların mâkes bulduğu bir kısım Müslüman araştırmacılar (ki günümüzde bir kısım kelâmcı ve İslâm tarihçisi) Hz. Muhammed'e -sallallahu aleyhi ve sellem- nispet edilen bu tür olağanüstü hallerin mucize olmadığını iddia etmektedirler.

Seyfüddin el-Âmidî, "İsbâtü Risâleti Muhammed" -sallallahu aleyhi ve sellem- başlığı altında Resul-i Ekrem'in -sallallahu aleyhi ve sellem- "hissî mucize" olarak tabir edilen olağanüstü halleri için bizzat "ve min mu'cizâtihi" lafzını kullanarak, modern zamanların aksine, bunları, kelâmcıların kâhîr ekseriyeti gibi kendisinin de, mucize olarak tanımladığını ve bu konuyu böyle telakki ettiğini ortaya koymaktadır.

Kimi yazarların, *Delâilü'n-Nübüvve*, *A'lâmü'n-Nübüvve*, *Mu'cizâtü'n-Nebî ve Hasâis* gibi eserlerin; "geçmiş peygamberlerle Hz. Peygamber'i mu'cize konusunda yarıştırmayı onu bir adım öne geçirebilme gayretiyle; özellikle Kur'ân-ı Kerîm eski peygamberlerin mu'cizelerinden bahsedip Hz. Peygamber'in Kur'ân'dan başka herhangi bir mu'cizesinin olmadığını açık bir dille belirtmesine rağmen, anlaşıldığı kadarıyla bu durum Müslümanların zihninde onun risaleti açısından ciddi bir eksiklik olarak görülmüş ve geriye dönük olarak üretilen/uydurulan rivayetlerle doldurulduğu" iddiası (Balçı, 2013, 132, 134), tarihî vâkıalarla ve ilmî hakikatlerle örtüşmeyen bir iddiadır.

Söz konusu *Delâilü'n-Nübüvve*, *A'lâmü'n-Nübüvve*, *Mu'cizâtü'n-Nebî ve Hasâis* gibi eserlerde hadis tekniği açısından zayıf isnâdlı ve bir kısım mevzû / uydurma rivayetlerin varlığından hareketle, ilgili tüm rivayetlerin üretilmiş / uydurulmuş olduklarını öne sürmek, ilmî olmaktan son derece uzak ve mesnedsiz bir iddiadır. Üstüne üstlük bu rivâyetlerin eski peygamberlerin mucizelerine öykünülerek "onların peygamberlerinin var da bizimkinin niçin olmasın" kabilinden bir anlayışla üretildiklerini / uydurulduklarının ileri sürülmesi ayrı bir garabettir.

Yukarıda sözü edilen iddiayı ispat sadedinde, kelâm alanında hazırlanmış bir doktora çalışmasında, el-Mâverdî'nin (ö. 450/1072) de *A'lâmü'n-Nübüvve* adlı eserine atıfla aynı kanaatte olduğunu öne sürerken yapılmış olan tahrif, konunun nasıl bir ciddiyetsiz üslupla ele alındığını göstermesi açısından manidardır. Söz konusu doktora çalışmasında, Hendek Savaşında yemeğin bereketlenmesiyle ilgili rivâyet için el-Mâverdî'nin "Bu, Hz. İsa'nın sofrası mu'cizesine naziredir" dediği iddia edilmişse de (Bulut, 2002, 241); gerçekte el-Mâverdî, eserinde 'nazîre' değil, 'nazîr' olarak; هذا نظير معجزة عيسى في المائدة yani "Bu, Hz. İsa'nın mâide mu'cizesinin benzeri(nazîri)dir" demektedir (el-Mâverdî, 1407/1987, 111). Hâlbuki 'nazîr' ile 'nazîre' kelimelerinin farklı şeyler oldukları ve el-Mâverdî'ye nispet edilen söz konusu iddianın, yanlış okuma ve doğru anlamamadan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

2. el-Âmidî'nin Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin İspatı Bölümünde Kullandığı Hadisler

el-Âmidî, *Ebkârü'l-Efkâr fî Usûlî'd-Dîn* adlı eserinin *İsbâtü Risâleti Muhammed* -sallallahu aleyhi ve sellem- bölümünde "ve min mu'cizâtihi" alt başlığında, Kur'ân-ı Kerîm'i, aklî delilleri, hissî mu'cizeleri sıralamakta ve hissî mucizeleri açıklarken hadislerden örnekler vermektedir.

el-Âmidî, gerek bu eserinde ve gerekse *el-İhkâm*'ında hadisleri senedsiz olarak kullanmış; hadislerin sıhhat derecelerine dair değerlendirmeler yapmamıştır.

el-Âmidî'nin *Ebkârü'l-Efkâr*'da kullandığı hadislerin ve rivayetlerin bir kısmı güvenilir ve mütedavil hadis kitaplarında yer alırken; bir kısmı ise sadece tali / ikincil kaynaklarda tespit edilebilen rivayetlerden oluşmaktadır.

el-Âmidî'nin *Ebkârü'l-Efkâr*'da kullandığı hadisler ve rivayetler, büyük ölçüde el-Beyhakî'nin (ö. 430/1052) *Delâilü'n-Nübüvve*'sinde, Ebû Nuaym (ö. 430/1052) *Delâilü'n-Nübüvve*'sinde, el-Mâverdî'nin (450/1072) *A'lâmü'n-Nübüvve*'sinde, Kâdî İyâz'ın (ö. 544/1149) *eş-Şifa bi-Ta'rifî Hukûki'l-Mustafâ*'sında tespit edilebilmiştir.

Gerek el-Âmidî'nin kullandığı hadîsler ve rivayetler ve gerekse el-Âmidî'nin kaynakları olan el-Beyhaki'nin, el-Mâverdî'nin ve Kâdı İyâz'ın hadîslerle ve rivayetlerle ilgili birtakım tartışmalar dikkat çekmektedir.

“İsbâtü Risâleti Muhammed” -sallallahu aleyhi ve sellem- konusunda özellikle hissî / duyularla algılanan olağanüstü hallerin anlatıldığı rivayetlerin sıhhat dereceleri; hatta bizzat söz konusu olayların yaşanıp yaşanmadığıyla ilgili farklı değerlendirmelerle karşılaşılmaktadır.

el-Âmidî, *Ebkârü'l-Efkâr fî Usûli'd-Dîn* adlı eserinin *İsbâtü Risâleti Muhammed* -sallallahu aleyhi ve sellem- bölümünün, ‘ve min mu’cizâtihi’ alt başlığında devamlı; cansızların, hayvanların kelâm(konuşma)ının, ona doğru hareket etmelerinin, az olan yiyecek ve içeceklerin çoğalmasının, parmaklarından suyun akmasının, haber verdiği gaybî olayların vukua gelmesi gibi çok sayıda hissî mucizeden bahsetmektedir:

Ay’ın yarılması (inşikak-ı kamer): *اقتربت الساعة وانشق القمر* “Saat (kıyamet vakti) yakınlaştı ve ay yarıldı.” (Kamer Sûresi, 54/1). Ay’ın yarılması (inşikak-ı kamer) ile ilgili rivayetler Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel gibi birçok hadîs kitabında yer almaktadır (Buhârî, 1992, Menakıb 27, Menakıbu’l-Ensâr 36, Tefsir 54/1; Müslim, 1992, Münâfıkîn 43-48; Tirmizî, 1992, Fiten 20; Ahmed b. Hanbel, 1992, 1/377, 3/275, 4/81, 82).

el-Âmidî'nin kitabına aldığı diğer rivayetlerden birkaçı şöylece sıralanabilir:

- Amcası el-Abbas ve aile fertlerine yaptığı duaya kapı eşiğinin ve evin âmîn demesi (et-Taberânî, ts, 9/263).

- Bir avcı tarafından yakalanmış ceylanın yavrularını emzirmek için izin istemesi ve ardından kelime-i şهادeti telaffuzu (Ebû Nuaym, 1406/1986, 320-321).

- Hayber’in fethinde Nebî ile -sallallahu aleyhi ve sellem- konuşan hımar/eşek (Kâdı İyâz, 1977, 1/232 vd; Kandemir, 2012, 1/314-315).

3. ez-Zehebî'nin ve Alî el-Kârî'nin, Kâdı İyâz'ın eş-Şifâ'sıyla ilgili Değerlendirmeleri

ez-Zehebî (ö. 748/1370), *Siyer*'inde Kâdı İyâz'ın eş-Şifâ'sıyla ilgili olarak eserindeki birtakım “vâhi” ve “mevzû” rivayetlere ihtiyaç bırakmayacak miktarda sahih ve hasen hadîslerin bulunduğunu; bu konuda Beyhaki'nin *Delâil*'inin itimada daha şayan olduğunu vurgulamaktadır (ez-Zehebî, 1405/1985, 20/216).

Alî el-Kârî (ö. 1014/1605) ise eş-Şifâ'da “vâhi” ve “mevzû” olarak nitelenen rivayetler konusunda acele karar verilmemesi gerektiğini; Kâdı İyâz'ın sünnet ve hadîs bilgisinin enginliği nedeniyle bizim vakıf olmadığımız başka kaynaklarda söz konusu rivayetleri görüp bu nedenle eserine almış olabileceğine işaret etmektedir (Alî el-Kârî, 2/91-92). el-Kettânî (ö. 1345/1927) ise Zehebî'nin, eş-Şifâ hakkındaki sözlerini insafsızca olarak değerlendirmiş ve isabetli bulmadığını belirtmiştir (el-Kettânî, 1994, 218).

Sonuç

el-Âmidî, *Ebkârü'l-Efkâr fî Usûli'd-Dîn* adlı kitabının ‘Hz. Muhammed’in Nübüvvetinin İspatı’ başlığında Hz. Muhammed’e Kur’ân-ı Kerîm dışında birtakım hissî / duyularla fark edilebilen mucizeler verilmiş olduğunu bir kelâmcı olarak vurgulamaktadır.

el-Âmidî, “İsbâtü Risâleti Muhammed” -sallallahu aleyhi ve sellem- başlığı altında Resul-i Ekrem’in -sallallahu aleyhi ve sellem- “hissî mucize” olarak tabir edilen olağanüstü halleri için bizzat “ve min mu’cizâtihi” lafzını kullanarak, modern zamanların aksine, bunları, kelâmcıların

kâhir ekseriyeti gibi kendisinin de, mûcizeolarak tanımladığını ve bu konuyu böyle telakki ettiğini ortaya koymaktadır.

el-Âmidî, *Ebkârü'l-Efkâr fî Usûli'd-Dîn* adlı kelâm kitabının 'Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin İspatı' başlığı altında Kur'an-ı Kerim'i, aklî delilleri, mûcizeleri, sıraladıktan sonra hissî mûcizeleri açıklarken kullandığı rivâyetleri ilk kaynaklarından değil, tali kaynaklardan almıştır.

el-Âmidî, gerek bu eserinde ve gerekse *el-İhkâm'*ında hadisleri senedsiz olarak kullanmış; hadislerin sıhhat derecelerine dair değerlendirmeler yapmamıştır. Söz konusu rivâyetlerden bir kısmının sahîh ve hasen isnâdlı, bir kısmının ise zayıf ve çok zayıf, az sayıdaki rivâyetin ise mevzû oldukları tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel (1992). *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ali el-Kârî (1285). *Şerhu's-Şifâ fî Hukûki'l-Mustafâ*. İstanbul.
- el-Âmidî (1423/2002). *Ebkârü'l-Efkâr fî Usûli'd-Dîn*. tah. Ahmed M. Mehdi, Kahire: Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye.
- Balcı, İsrâfil (2013). *Hz. Peygamber ve Mucize*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- el-Beyhakî (1985). *Delâilü'n-Nübüvve*. tah. Abdülmü'ti Kal'aci, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Buhârî (1992). *es-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Bulut, Halil İbrahim (2002). *Kur'an Işığında Mûcize ve Peygamber*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Ebû Nuaym (1406/1986). *Delâilü'n-Nübüvve*, tah. M. Revvas el-Kal'acı, Abdülber Abbas. Beyrut: Dârü'n-Nefâis.
- Kâdı İyâz (1977). *eş-Şifâ bi-Ta'rifî Hukukî'l-Mustafâ*, tah. Ali Muhammed Bicâvi. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-Arabî.
- Kandemir, Mehmet Yaşar (2012). *Şifâ-i Şerîf Şerhi*. İstanbul. Tahlil Yayınları.
- el-Kettânî (1994). *er-Risâletü'l-Müstatrafe Hadîs Literatürü*. ter. Yusuf Özbek, İstanbul: İz Yayıncılık.
- el-Mâtürîdî (1423/2003). *Kitâbü't-Tevhîd*, nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi, Ankara: TDV Yayınları
- el-Mâverdî (1407/1987). *A'lâmü'n-Nübüvve*. tah. M. el-Mutasımbillah el-Bağdadi, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-Arabî.
- Müslim (1992). *es-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- et-Taberânî (ts). *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. tah. Hamdi A. Selefî, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî.
- Tirmizî (1992). *es-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Topaloğlu, Bekir, Yusuf Şevki Yavuz, İlyas Çelebi (1998). *İslâm'da İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Yüksel, Emrullah (1991). *Âmidî. Diyanet İslam Ansiklopedisi DİA*, Ankara: TDV Yayınları, C. 3, ss. 57-58.
- ez-Zehabî (1405/1985). *Siyeru A'lâmin-Nübelâ*, tah. Şuayb el-Arnaut. Beyrut:Müessesetü'r-Risâle.